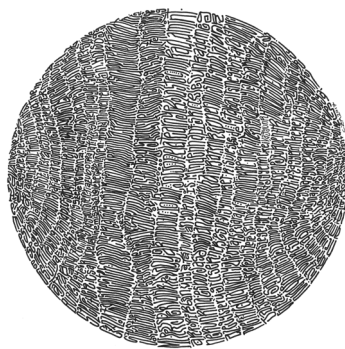

KÁDÁR HUNOR

A VÉDELEM JOGAIT FENYEGETŐ SÚLYOS ÉS VALÓS VESZEDELEM: AZ „IN REM NYOMOZÁS”

■ 2014. február 1-jéig a román büntetőeljárásban valóban volt egy olyan intézmény, amelyet „megelőző vagy előkészítő cselekményeknek” (acte premergătoare) hívtak. A szóban forgó intézményt az 1968-as Be. 224. §-a szabályozta, amelynek értelmében a nyomozó hatóság megelőző nyomozási cselekményeket végezhetett a büntetőeljárás megindítása céljából. Az említett eljárás lehetővé tette a nyomozó hatóság számára, hogy adatokat gyűjtsön, és ezáltal megvizsgálja a megkeresés megalapozottságát, majd a beszerzett adatok alapján a büntetőeljárás megindításának kérdéséről döntsön. A megelőző cselekmények keretén belül a gyakorlatban a nyomozó hatóság kihallgatta a potenciális gyanúsítottakat, feljelentőket és tanúkat, ugyanakkor különféle okiratokat is beszerzett. Az eljárás tökéletesen megfelelt a jogszabályban foglalt célnak, ugyanis a gyanúsított eljárási jogainak csorbulása nélkül is alkalmas volt a megfelelő döntés meghozatalára a büntetőeljárás megindításának kérdésében. Az elemzett intézménnyel egy nagy baj volt, kifejezetten bosszantotta a nyomozó hatóságot, és meghosszabbította a büntetőeljárások időtartamát. A nyomozó hatóságot valósággal frusztrálta, hogy miután kihallgatta a potenciális gyanúsítottakat, feljelentőt és tanúkat, az általuk szolgáltatott vallomásoknak szinte semmilyen bizonyító erejük sem volt, ugyanis nem minősültek bizonyítási eszköznek. De miért is minősültek volna bizonyítási eszköznek, ha céljuk a büntetőeljárás megindítása szükségességének vizsgálata?

...egy ártalmatlannak
tűnő, három bekezdéses
szabályozás
érvényesíthetetlené
teheti az összes terhelti
jogot, amely évszázadok
kemény küzdelme árán
került szabályozásra.

A probléma forrásának kereséséhez visszatérve, kifejezetten zavarta a nyomozó hatóságot, hogy a büntetőeljárás megindítása után – amelynek szükségességét a megelőző cselekmények során beszerzett adatok alátámasztották – az összes gyanúsítottat, sértettet, feljelentőt és tanút újból ki kellett hallgatni a védő kényelmetlen jelenlétében – aki bármely nyomozati cselekményen részt vehetett – ahhoz, hogy a vallomások teljes értékű bizonyítéknak minősüljenek.

A nyomozó hatóságok fentebb felsorakoztatott, igazán idegesítő tapasztalatain a román jogalkotó komolyan elgondolkodott, és megesett rajtuk a szíve. Miért adjunk többletmunkát az így is létszámhiányban szenvedő nyomozó hatóságoknak, miért nyújtunk a büntetőeljárások időtartamát – amikor a strasbourgi bírók így is állandóan ezért kritizálnak –, ha ezek kiküszöbölésére van egy igen hatásos megoldás? Hogy ez esetleg problémákat okozhat a terhelti garanciák biztosítása szempontjából? Majd a gyakorlatban meglátjuk, miként működik, és ha probléma adódna, kitalálunk valamit... Miért szabja meg a jogalkotó, hogy mely pillanattól érvényesítheti a gyanúsított eljárási jogait a nyomozati szakban, ha erről maga a nyomozó hatóság is dönthet?

A jogalkotó fejében valószínűleg hasonló gondolatok cikázhattak keresztül-kasul, amelyek végül az új Be. 305. § (1)–(3) bekezdésének kidolgozásához vezettek, és amelyek az ún. „in rem” nyomozás megindítását szabályozzák. Ezen modern eljárási intézmény az előzetes cselekmények kényelmetlen intézményének helyettesítésére volt hivatott. Az említett jogszabály értelmében, amennyiben a megkeresés megfelel a törvényes előírásoknak, a nyomozó hatóság megindítja a büntetőeljárást a büntető törvényben foglalt cselekmény tekintetében, még akkor is, ha a hatóság ismeri az elkövető személyét. Ha a beszerzett bizonyítékok alkalmasak azon „észszerű gyanú” megfogalmazására, miszerint a cselekményt egy adott személy követte el, a nyomozó hatóság elrendeli, hogy a cselekmény tekintetében megindított büntetőeljárást az illető személy tekintetében „in personam” folytassák tovább, aki ezen a ponton válik gyanúsítottá.

A fentebb ismertetett rendelkezésekkel kapcsolatosan több következtetés is levonható. A cselekmény tekintetében megindított büntetőeljárás és a büntetőeljárás gyanúsított tekintetében történő folytatásának elrendelése közötti időintervallumban végzett nyomozati cselekmények teljes értékű bizonyítási eszközök beszerzéséhez vezetnek. Ebben az időintervallumban a potenciális gyanúsítottak semmilyen eljárási minősége sincs, ezért nem gyakorolhatja a gyanúsítottat megillető jogokat. A Be. nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely a nyomozó hatóságot kötelezné a hivatkozott időintervallumban beszerzett bizonyítási eszközök és nyomozati cselekmények újravégzésére. Mi több, ezen időintervallumban a büntetőügyek túlnyomó többségében a potenciális gyanúsítottat tanúként hallgatják ki, és eskütelre kötelezik. A Be. 118. §-a értelmében az így beszerzett vallomás nem használható fel bizonyítási eszközként, amennyiben utólag az illető tanú ellen vádat emelnek. Mindezek ellenére a potenciális gyanúsított tanúként tett nyilatkozatából a vádhatóság olyan információkat nyer, amelyekhez nem tudott volna másképp hozzájutni.¹ A gyanúsított előzőleg tett tanúvallomása ugyan nem használható fel bizonyítási eszközként a gyanúsított ellen, azonban a belőle nyert adatok értékesítése érdekében a nyomozó hatóság egyéb bizonyítási eszközöket vehet igénybe, amelyek révén esetleg bizonyítani tudja a gyanúsított tanúvallomásában foglalt kijelentéseket. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a gyanúsított tanúként tett nyilatkozatát fizikailag nem távolítják el az iratcsomóból, így az ügy érdekében eljáró bíró bármikor megtekintheti azt, és

befolyásolhatja személyes meggyőződése kialakításában, annak ellenére, hogy az elmarasztaló ítéletet nem alapozhatja erre a vallomásra.²

Láthatjuk, hogy egy ártalmatlannak tűnő, három bekezdéses szabályozás érvényesíthetetlenül teheti az összes terhelti jogot, amely évszázadok kemény küzdelme árán került szabályozásra. A hatályos román Be. széles körű és modern eljárási jogokat biztosít a gyanúsított számára, amelyek gyakorlásának lehetőségéről „a nyomozás ura”, a nyomozó hatóság dönt. Tehát a gyanúsított jogok gyakorlásának momentumát nem az eljárási törvény, hanem közvetett módon a nyomozó hatóság szabja meg, amely saját belátása szerint állapítja meg, hogy a megszerzett bizonyítékok alapján megállapítható-e az „észszerű gyanú”, amely kötelezi a büntetőeljárás folytatására a gyanúsított tekintetében. Meglátásom szerint egy jogállamban elfogadhatatlan, hogy az eljárási garanciák gyakorlását a nyomozó hatóság szubjektív értékelésének rendelje alá a jogalkotó. Természetesen minden rendőr vagy ügyész számára más tartalmat takar az „észszerű gyanú” fogalma, és különböző mennyiségű bizonyíték kell annak kialakításához. Úgy vélem, a jogalkotó ezen nézőpontja nehezen egyeztethető össze az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. § (3) bekezdésének a) és b) pontjával, miszerint minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van arra, hogy a legrövidebb időn belül tájékoztatásuk az ellene felhozott vád természetéről és indokairól, valamint rendelkezzenek a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel.

Mi történik akkor, ha a nyomozó hatóság az összes nyomozati cselekményt az in rem nyomozás keretén belül végzi el azzal az indoklással, hogy szerinte az összes megszerzett bizonyíték szükséges volt az „észszerű gyanú” megállapításához? Ezek után majd beidézi a gyanúsítottat, közli vele eljárási jogait, kihallgatja, majd két hét múlva ismét beidézi, közli vele vádlotti jogait, amelyek közül természetesen már egyet sem érvényesíthet, mivel őt az összes nyomozati cselekmény elvégzése után idézték be, és csak akkor közölték vele először a vád tárgyát képező cselekményt és annak jogi minősítését.

Erre a mély és fontos kérdésre, amelytől az egész nyomozás tisztességes jellege függ, az alkotmánybíróság egy igen gyakorlatias, „erkölcsi elveken” alapuló válasszal szolgált három ízben is (236/2016, 426/2016, 56/2017 AB határozatok). Az alkotmánybíróság mindhárom határozatban hasonló érveket hozott fel az új Be. 305. § (1)–(3) bekezdésében foglalt rendelkezések alkotmányosságának igazolására. A bírók elismerték, hogy a Be. rendelkezései nem szabályozzák expressis verbis az in rem és az in personam nyomozási fázisok közötti időintervallumot. Annak ellenére, hogy a Be. nem definiálja az „észszerű gyanú” fogalmát, és semmilyen más objektív kritériumhoz sem szabja ki az in personam nyomozás folytatásának elrendelését, az alkotmánybíróság megítélése szerint nem sérülnek a lex stricta és lex certa jogelvek. A bírók azt is elismerték, hogy az elemzett jogszabályok rosszhiszemű alkalmazása az eljárási alapelvek megsértéséhez vezet, viszont két indokot is találtak az alkotmányellenes kifogás visszautasítására. Az alkotmánybíróság, az ügyészek szakmai felkészültségére való tekintettel, azt vélelmezi, hogy azok tevékenységüket jóhiszeműen végzik. Tehát a gyanúsított jogok érvényesítésének kérdését a bíróság nagyvonalúan és megnyugvással a professzionális ügyészek erkölcsi megítélésére bízta, akikről feltételezi, hogy jóhiszeműek. Más szavakkal, ahelyett, hogy megállapította volna azt, miszerint alkotmányellenes az a jogszabály, amely az összes sértetti eljárási garancia gyakorlását az ellenérdeket képviselő vádhatóság szubjektív megítélésének rendeli alá, az ügyészek korrekt erkölcsi magatartásába vetette minden bizal-

mát. Amennyiben vélelmezzük, hogy minden ügyész tisztességes módon végzi tevékenységét, miért van szükség az eljárási garanciák írásos szabályozására? Miért volt szükség arra, hogy évszázadok foggal-körömmel megívott harca árán a büntetőeljárási garanciák írásba foglaltassanak? Az alkotmánybíróság egy másik gyakorlatias érvet is talált az elemzett rendelkezések alkotmányosságának megszilárdítására. A bírák gondolatmenete a következő volt: amennyiben mégis kerülne egy tisztességtelen ügyész, aki az összes nyomozati cselekményt az in rem nyomozás keretén belül végezné el, ezek törvényességét amúgy is kifogásolni lehet az előzetes tárgyalás (procedură de cameră preliminară) során. Az alkotmánybíróság érvelése alapján egy rendelkezés nem alkotmányellenes, amennyiben a gyanúsítottak törvényes lehetősége nyílik az illető rendelkezés által okozott joghátrányok kiküszöbölésére. Nem lenne törvényesebb, ha eleve olyan eljárási jogszabályaink lennének, amelyekkel kapcsolatosan nem vetődhetne fel a jogsértés kiküszöbölésének kérdése? Az alkotmánybíróságnak az a feladata, hogy alkotmányellenesnek nyilvánítsa azokat a rendelkezéseket, amelyek valós lehetőséget teremtenek az állampolgárok tisztességes eljáráshoz való jogának egyértelmű megsértésére, vagy az, hogy az alkotmányos jogok megsértését előidéző rendelkezések által okozott jogsértések kiküszöbölése érdekében jogszabályokat keressen a Be.-ben? Az alkotmánybíróság véleménye szerint az esetleges jogsértések nem az elemzett rendelkezések, hanem azok hibás alkalmazásának következményei. A román jogalkotó nem képes olyan rendelkezéseket kidolgozni, amelyek tartalma eléggé világos ahhoz, hogy ne adjon lehetőséget a rosszhiszemű alkalmazásra?

Végezetül pedig, egyfajta megnyugtatóként, az alkotmánybíróság megjegyzi, hogy joggyakorlata alapján mégis lehetőség nyílhat a bírált rendelkezések alkotmányellenességének megállapítására, amennyiben azokat szisztematikusan eredeti, jogos rendeltetésüktől eltérítik a rendelkezések hibás értelmezése vagy alkalmazása által. Erre az esetleges beavatkozásra akkor kerülhetne sor, ha egységes bírósági gyakorlat támasztaná alá a rendelkezések hibás értelmezését vagy alkalmazását. Ez egy nagyon olcsó vigasz... Az alkotmánybíróság miként fogja ellenőrizni ezen egységes joggyakorlat kialakulását? Ennek érdekében bírósági szinten statisztikát kellene vezetni a tárgyalást előkészítő eljárások során hozott azon határozatokról, amelyekben a Be. 305. § (1)–(3) bekezdésének hibás alkalmazása miatt zártak ki bizonyítási eszközöket vagy nyomozati cselekményeket, és amennyiben valaki egy újabb alkotmányellenes kifogást nyújtana be, csatolnia kellene ezen statisztikai adatokat. Azonban az is egy megoldás lehetne, ha megvárnánk, amíg Romániát néhány alkalommal elítéli az Emberi Jogok Európai Bírósága a Be. 305. § (1)–(3) bekezdésének rosszhiszemű alkalmazása miatt, amelyre, meglátásom szerint, minden kétséget kizáróan sor fog kerülni a közeljövőben.

■ JEGYZETEK

1. Sarchizian Artin: *Declarația inculpatului dată în calitate de martor în cursul urmăririi penale in rem*, Comentariu la Hotărârea ICCJ. <https://www.juridice.ro/646351/declaratia-inculpatului-data-in-calitate-de-martor-in-cursul-urmarii-penale-in-rem-comentariu-la-hotararea-iccj.html>

2. Uo.